L-IŻVILUPP TAL-VARI TAL-PASSJONI FIL-GŻEJJER MALTIN QABEL IS-SENA 1960

Joseph C. Camilleri B.A.(Gen.),Dip.Ed.(Adm.& Man.)

Ħafna minna jsaqsu għaliex, qabel is-snin sittin, kull ċentru fejn kienu jsiru l-purċissjonijiet tal-Passjoni kellhom tmien vari? Biex wieħed iwieġeb din il-mistoqsija jrid imur lura għall-oriġini ta' dawn il-purċissjonijiet. Ħafna studjużi ta' l-istorja u l-folklor jaqblu li aktarx li dawn il-purċissjonijiet bdew fit-tieni nofs tas-seklu sittax fir-Rabat ta' Malta.[1]

Aktarx li dawn kienu joħorġu tard fil-jum tal-Ġimgħa l-Kbira biex jagħtu qima lil Kristu Mejjet. Għall-ewwel kienu joħorġu b'Salib u numru sabiħ ta' nies. Maż-żmien beda dieħel fl-użanza, il-Monument (mill-Latin *monumentum* li tfisser qabar).[2] Din id-drawwa kienet waslet mill-gżira ta' Sqallija fejn filgħaxija fit-tard kienu jsiru purċissjonijiet tas-Salib l-Iswed, fejn kienu joħorġu bil-Monument u bil-vara tad-Duluri.
Bħala tifkira, fir-Rabat (Malta), il-purċissjoni tal-Ġimgħa l-Kbira kienet toħroġ fit-tmienja ta' filgħaxija, u tidħol madwar nofs il-lejl.[3] Biex tgħaddi l-purċissjoni kienu jqabbdu l-kandelabri u t-torċi. Il-ħatab taż-Żebbuġ kien ikun merfugħ f'diversi knejjes li minn quddiemhom kienet tkun se tgħaddi l-purċissjoni. Bħala tifkira ta' dawn il-purċissjonijiet, fir-Rabat ta' Malta, il-Monument kien ikun akkumpanjat mill-abbatini tal-Katidral ta' l-Imdina, li kien ikollhom friegħi żgħar taċ-ċipress fuq spallejhom, u kienu jkantaw is-salm *Miserere*, flimkien mal-qassisin tal-katidral.[4]

Il-Vari: Waqt li fir-Rabat kienu jsiru dawn il-purċissjonijiet fil-jum tal-Ġimgħa l-Kbira, fil-Belt Valletta bdew deħlin il-purċissjonijiet li kienu jsiru fil-ġimgħat tar-Randan. Dawn kienu magħrufin b'diversi ismijiet, bħal stazzjonijiet (mill-kelma bil-Latin *statio* li tfisser bilwieqfa), u *I venerdi di Marzo*. Kien il-Papa Girgor XIII li fl-4 ta' Awissu ta' l-1573 ħareġ il-Bolla *Pastoris aeterni* li biha ta indulġenzi speċjali lill-fratelli tas-Sagrament li jagħmlu dawn l-istazzjonijiet.[5]

F'dawn il-purċissjonijiet kienu jieħdu sehem il-fratelli wara standard iswed u l-patrijiet Dumnikani li kienu jkunu wara s-Salib tal-Kleru. Warajhom kienu jimxu żewġ daqqaqa tal-vjolini u xi erba' kantanti libsin is-suttana u l-ispellizza. Dawn kienu jkantaw

il-*Miserere* u kien ikollhom vara tal-Madonna. Din il-vara aktarx kienet id-Duluri. Maż-żmien, dawn il-purċissjonijiet bdew isiru mill-fratelli tal-Kurċifiss, tal-Belt Valletta. Bdew joħorġu purċissjoni kull ġimgħa b'vara waħda tal-Passjoni. Wara l-Monument u d-Duluri bdew deħlin il-misterji tat-Tbatija tar-Rużarju, għalhekk daħħlu l-ewwel misterju ta' l-Ort, it-tieni misterju tal-Marbut, it-tielet ta' l-Ecce Homo, l-Imgħobbi u l-Veronika għar-raba' misterju u l-Vara l-Kbira l-ħames. Tant kemm fil-Belt kienu saru stabbiliti l-knejjes stazzjonali li minnhom bdiet issir il-purċissjoni tal-gimgħat tar-Randan. Dan sar fl-1778. Il-vara ta' l-Ort kienet tidħol fil-knisja tal-Madalena, il-Marbut jidħol fil-knisja ta' Sant' Ursola, l-Ecce Homo f' ta' Santa Katarina, l-Imgħobbi u l-Veronika fil-knisja tal-Griegi u tal-Ġiżwiti, u l-Vara l-Kbira fil-knisja ta' Santu Rokku. Id-Duluri kienu jdaħħluha fil-knisja ta' San Ġakbu. [6]

Maż-żmien, dawn il-vari tant daħlu fil-qalb tal-Maltin u l-Għawdxin, li saru magħrufin b'ħafna ismijiet. Il-vara ta' Kristu fl-Ort hija magħrufa bħala L-Ort, Taż-Żebbuġ u Kristu fl-Orazzjoni. Il-Marbut magħruf ukoll bħala tal-Kolonna waqt li l-Ecce Homo bħal tal-Porpra. L-Imgħobbi huwa r-Redentur, La Bajulazione u Portante La Croce.[7] Il-Vara l-Kbira kienu jgħidulha wkoll La Vara, Le Marie u La Crocifissjone.[8] Il-Veronika l-unika li m'għandheix isem ieħor. Id-Duluri jgħidulha wkoll l-Addolorata, l-aktar f'Għawdex.

Żviluppi: B'hekk is-sett tradizzjonali Malti ifforma ruħu bi tmien vari tal-Passjoni. Maż-żmien dawn il-vari raw tibdil. Għall-ewwel l-Ort kellu figura waħda, dik ta' Kristu, iżda wara deher l-anġlu u aktar tard ukoll żewġ anġli. L-aktar bidla li tispikka kienet dik li għamel Karlu Darmanin għall-purċissjoni ta' Bormla[9] fis-sena 1878 fejn naraw żewġ anġli fil-vara ta' l-Ort, wieħed bis-Salib u l-ieħor bil-Kalċi. Forsi din l-idea mhix ta' Karlu Darmanin, għax fiż-Żejtun, fil-kampnar hemm vara ta' Kristu f'estasi mixħut fl-art ma' żewġ anġli. Liema ġiet l-ewwel ma nafux. L-Ort ta' Ħal Qormi wkoll għandu żewġ anġli; dan aktarx sar minn Vincenzo Cremona li kien student ta' Karlu Darmanin.[10]

Il-Marbut narawh dejjem ma' kolonna li tkun ma' ġenbu jew warajh, għalkemm il-Belt Valletta kellha vara komplessa li kienet turi lil Kristu bil-porpra u warajh kien hemm kolonna. Din kienet isservi ta' żewġ vari, dik tal-Marbut u dik ta' l-Ecce Homo.[11] Il-figura ta' l-Ecce Homo narawha jew bilwieqfa jew bilqiegħda. L-Imgħobbi dejjem narawh

figura waħda bis-Salib. Il-Veronika kienet tkun b'figura waħda, iżda Karlu Darmanin għamel waħda b'tifla ħdejha għall-purċissjoni tal-Mosta; din saret fl-1895.[12]

Il-Vara l-Kbira hija dejjem b'erba' figuri, waqt li l-Monument hu eċċezzjoni tas-sett għaliex juri lil Kristu f'urna dekorata bl-anġli. Id-Duluri kienet tkun jew figura waħda, l-aktar f'Għawdex, jew bl-anġlu, bħal dik magħrufa bħala Ta' Settembru, jew b'San Ġwann. Hemm każ uniku, dik ta' Ħaż-Żebbuġ, fejn naraw lid-Duluri bi tliet figuri, il-Madonna, anġlu u San Ġwann.[13] Kien fis-sena 1907 meta Ħal Qormi daħħal vara ġdida. Dik ta' Ġuda jew tat-Tradiment ta' Ġuda.[14] Hekk kienet is-sitwazzjoni f'Malta qabel is-snin sittin. Kull ċentru kellu sett ta' tmien vari, iżda Ħal Qormi kien l-uniku każ fejn kien hemm disgħa.

Ta' min jgħid li l-vari tal-Passjoni raw tibdil fil-meterjal li minnu kienu magħmulin. Għall-ewwel dawn bdew bħala manikini iżda maż-żmien daħlet il-kartapesta. Eżempju ta' sett vari manikini huwa dak tal-Birgu. Bħalu, illum hemm tlieta oħra f'Għawdex. Kien hemm żmien meta bdew jużaw partijiet ta' l-injam għall-vari tal-kartapesta. Eżempju ta' dan hija d-Duluri ta' Ħal Qormi. Din il-vara għandha l-wiċċ u l-idejn xogħol ta' stukko tas-seklu tmintax, waqt li l-kumplament tal-figura huwa tal-kartapesta, għax il-partijiet tal-vara ta' qabel li kienet manikin użawhom għall-vara tal-kartapesta.[15]

Referenzi.

1. Joseph F. Grima *The Iconography of the Maltese Good Friday Processional Statues, Their Development between 1960 and* 1984, Stanley Fiorini (Ed.) Proceedings of History Week 1984, The Historical Society Malta 1986 p.141

2. Ġorġ Aquilina *Il-Ġimgħa l-Kbira tal-Belt* TAU Malta 1986 p.26

3. Anthony Casha, *'Il-Purċissjonijiet tal-Ġimgħa l-Kbira f'Malta u Għawdex* Stamperija Indipendenza 1992 p.15

4. *op. cit.* P.15

5, Ġ. Aquilina *op. cit.* P.26

6. *op. cit.* p.29

7. *op. cit* p.35

8. *op. cit.* p..37

9. Charles Galea Scannura f' *Il-Processjonijiet tal-Ġimgħa l-Kbira f'Malta u Għawdex,* Stamperija Indipendenza, Pieta, Malta p.69

10. Joseph F. Grima *op. cit.* p.143

11. Ġ. Aquilina *op. cit* p.35

12. Joseph F. Grima *op. cit.* p.143

13. Joseph Mizzi *Il-Ġimgħa l-Kbira f' Ħaż-Żebbuġ* Sebio Photo Studio Żebbuġ, Malta 1992 (mhux paġnat)

14. Joseph F. Grima f' *Il-Purċissjonijiet tal-Ġimgħa l-Kbira f'Malta u Għawdex,* Stamperija Indipendenza, Pieta, Malta 1992 p.116

15. Joseph F. Grima *The Iconography* . . . (ara ref.1.) p.142

Fl-erba' paġni li ġejjin daħħalna kopja tal-fuljett li tqassam waqt il-wirja ta' mudelli "Il-Gallerija Maltija" li saret Fil-Foyer, National Labour Centre, Hamrun, mill-24 ta' Marzu sa l-24 ta' April, 2000. Fih hemm l-artikolu ta' Angelo Dougall, "The Maltese Balcony, A Historical Approach".